

Зберігання та переробка продукції

УДК 338.439:303.4
© 2012

*М.П. Сичевський,
член-кореспондент НААН*

*О.Б. Полещук,
кандидат
економічних наук*

*Інститут
продовольчих ресурсів*

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РЕСУРСІВ

Розглянуто основні аспекти стратегії формування продовольчих ресурсів з погляду розв'язання проблеми забезпечення населення доступним продовольством

Останніми роками харчова промисловість досягла стабільної позитивної динаміки виробництва харчових продуктів. Подальший розвиток галузі потребує істотних перетворень, спроможних забезпечити населення якісними, доступними і безпечними продуктами харчування, а також формування потужного експортного потенціалу.

Розв'язання наведених завдань пов'язане з визначенням стратегічних орієнтирів розвитку харчової промисловості, відповідно до яких здійснюватиметься державна політика щодо нормативно-правового, фінансово-економічного та іншого регулювання галузі.

Стан розвитку харчової промисловості є показником продовольчої безпеки країни та соціально-економічного благополуччя населення. Продовольча безпека вважається досягнутою за наявності у всіх людей постійного фізичного та економічного доступу до достатньої кіль-

кості безпечної і поживної їжі, що дає змогу задовольняти їхні харчові потреби і смакові вподобання для ведення активного і здорового способу життя.

Основні складові державної політики стосовно продовольчої безпеки країни полягають у формуванні в країні самозабезпеченості основними харчовими продуктами, у високій мірі незалежності країни від імпорту продовольства, доступності його з урахуванням доходів різних верств населення, а також гарантуванні якості та безпечності продуктів харчування.

Рівень самозабезпеченості країни основними видами продовольства є одним із вагомих показників, які характеризують рівень державної продовольчої політики (табл. 1). Якщо за обсягами виробництва зерна, молока і молочних продуктів, яєць, картоплі, овочів наша країна самозабезпечена, то негативна тенденція спостерігається щодо виробництва м'яса та

1. Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства (виробництво для внутрішнього використання на території України) за роками

Харчові продукти	2008	2009	2010	2011
М'ясо та м'ясні продукти	81	83,3	86,1	91,4
Молоко та молочні продукти	107,6	106,4	106,4	106,7
Яйця	104,4	107,4	108,5	109,5
Зерно	198,2	176,5	144,1	192,9
Картопля	102,2	100,9	97,7	110,0
Овочі та продовольчі баштанні	107,4	107,8	100	105,3
Плоди, ягоди та виноград	72,2	74,2	73,7	74,0

2. Споживання основних харчових продуктів на одну особу за рік в Україні, кг

Продукти	Норми споживання		Споживання за роками					
	раціональні	мінімальні	1990	2000	2008	2009	2010	2011
Хліб та хлібопродукти	101	94	141	124,1	115	111,7	111,3	110,4
Картопля	124	96	131	134,5	132	133	128,9	139,3
Овочі та баштанні	161	105	103	101,0	129,2	137,1	143,5	162,8
Плоди і ягоди	90	68	47	29,1	43,5	45,6	48,0	52,6
Олія	13	8	12	9,3	15,0	15,4	14,8	13,7
Цукор	38	32	50	36,5	40,3	37,9	37,1	38,5
М'ясо	83	52	68	32,5	50,6	49,7	52,0	51,2
Молоко	380	341	373	197,7	213,8	212,4	206,4	204,9
Риба і рибні продукти	20	12	18	8,4	17,5	15,1	14,5	13,4
Яйця	290	231	272	164	260	272	290	310

м'ясних продуктів, плодів, ягід та винограду. На наше переконання, Україна має всі ресурси для того, щоб повністю забезпечити себе основними видами продовольства.

Рівень самозабезпеченості також свідчить і про наявність в країні надлишків окремих видів сільськогосподарської та харчової продукції, що спонукає підприємства до пошуку зовнішніх ринків збуту. Зовнішньоторговельне сальдо у торгівлі основними видами продукції харчової та переробної промисловості України у 2011 р. — позитивне і дорівнює 3043,6 млн дол. США (експортовано товарів на суму 7444,6 млн дол. США, імпортовано — на суму 4401 млн дол. США). Проте цей показник лише на перший погляд позитивний. Методика прямих порівнянь не враховує кількості спожитих імпортованих носіїв енергії, що були використані на виробництво харчової продукції. Серед видів продуктів харчування, що експортується, найбільш високі питомі витрати енергії здійснюються за виробництва сиру сичужного (47688 МДж/т), молока і вершків згущених (25615), овочів консервованих (15865), ковбасних виробів (13417), масла тваринного (10578 МДж/т). Виробництво зазначених харчових продуктів потребує переважно традиційно дорогих видів рідкого та газоподібного палива. Частка цих витрат на виробництво м'ясних і молочних продуктів, овочів консервованих становить 64–83% від загальних витрат енергії на одиницю продукції (Ковальчук В.І., Паєнко А.О. Енерговитрати на виробництво харчових продуктів//Нормативні матеріали на нові та прогресивні технології в харчовій та переробній промисловості — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../13-22.pdf>).

Для визначення стратегії розвитку харчової промисловості базовими зазвичай є дані про

фактичні показники та раціональні норми споживання продуктів харчування (табл. 2).

Наведені дані дають підстави зробити висновки: за 21 рік від періоду, коли розпочався різкий спад аграрного виробництва, так і не вдається повернутися на досягнуті рубежі продовольчого забезпечення населення; хоча за такими видами продовольства, як картопля, овочі та олія, рівень споживання 1990 р. перевищено, однак це ще не означає, що гострота продовольчого забезпечення зменшилася; проблемним є забезпечення потреб населення у тваринницькій продукції, яка досить істотно впливає на баланс споживання білка. У 2011 р. в Україні порівняно з 1990 р. споживалося м'яса і м'ясних продуктів на 16,8 кг та молока і молочних продуктів на 168,1 кг менше. Збіднений на

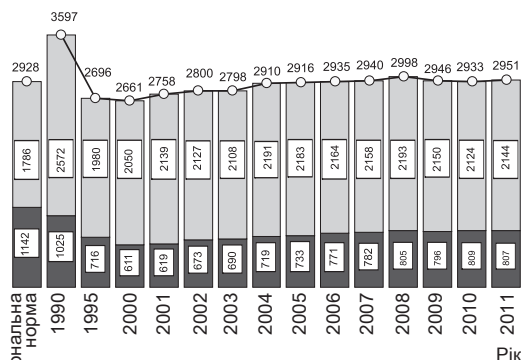

Рис. 1. Енергетична цінність нормативного та фактичного споживання продуктів харчування населенням України, ккал на добу на одну особу: ■ — продукти рослинного походження; ■ — продукти тваринного походження; —○— усього

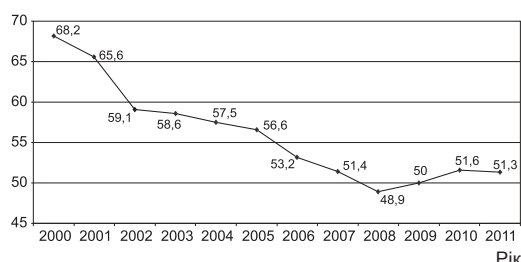

Рис. 2. Частка витрат на продовольство середньостатистичного громадянина України у сукупних витратах, %

тваринницьку продукцію раціон є досить неповноцінним для людини. Українці недоїдають білків тваринного походження і змушені компенсувати цей дефіцит продуктами рослинного походження: 27,3% середньодобового раціону забезпечується за рахунок споживання продукції тваринного походження, що у 2 рази нижче за встановлене порогове значення (55%).

Заходи держави щодо самозабезпечення

продовольством є запорукою безпеки країни, яка використовується як аргумент для підтримки власного сільського господарства і регулювання імпорту з метою досягнення відповідного рівня самозабезпечення. Одним з важливих критеріїв оцінки споживання харчових продуктів є калорійність середньодобового раціону (рис. 1).

Розбалансованість харчових раціонів за видами продовольства до цього часу позначається на їх низькій енергонасиченості, а постійне зростання цін призводить до того, що скорочується економічна доступність продовольства. Адже показник енергетичної цінності споживання продукції не лише в абсолютних величинах, а й залежно від продуктів рослинного і тваринного походження дуже важливий для визначення стратегічних цілей розвитку харчової промисловості.

Однією з причин означеного стану речей є низький прожитковий стандарт нашого населення, про що свідчить частка доходів понад 50%, що використовується населенням на харчування (рис. 2).

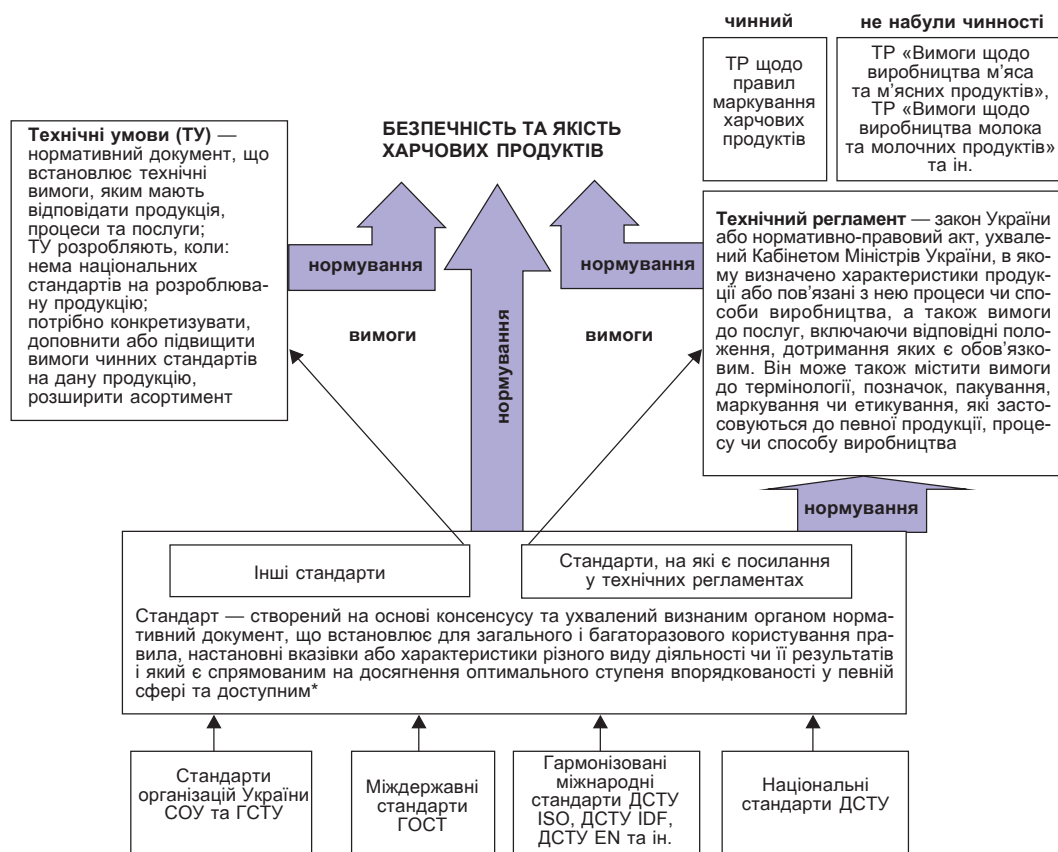

Рис. 3. Технічні регламенти і стандарти в харчовій промисловості України

Водночас у розвинутих країнах частка витрат на продовольство становить від 10 до 25%. Вважаємо, що цей показник для нашої держави має бути якщо не 20%, то хоча б — 1/3 доходів. Це також завдання, яке має вирішуватися на рівні держави — підвищення соціально-життєвих стандартів, головним з яких є забезпечення платіжнеспроможного попиту населення.

Держава не може стояти осторонь цих проблемних питань. Вона має впливати на ці процеси. Якщо обирати між різними варіантами розвитку — здешевленням продукції за рахунок різних замінників, добавок та ін., то ми обираємо напрям запровадження продовольчого субсидування для окремих верств населення.

Наведені та інші чинники підводять до певних висновків про основні завдання держави щодо продовольчої політики:

- забезпечення виробництва вітчизняних харчових продуктів у достатній кількості — не нижче вимог продовольчої безпеки;
- економічна доступність продовольства для всіх верств населення;
- підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості;
- безпечність харчових продуктів для здо-

ров'я населення та його раціональне харчування.

Особливо важливим завданням є посилення контролю з боку держави за якістю і безпечністю харчових продуктів. Хоча законодавчих актів досить багато і останні закони було ухвалено і про безпечність харчових продуктів, і про внутрішню торгівлю, та реальної відповідальності за недотримання цих законів немає. Про це свідчать факти фальсифікації продукції, підробки, тінювих схем ведення продовольчого бізнесу. Чимало плутанини є в чинних технічних умовах, технічних стандартах та регламентах (рис. 3). Незважаючи на проведення величезної роботи, чіткої ясності в цьому не спостерігається.

Необхідно переглянути склад технічних комітетів, пов'язавши з цим діяльність центральних (галузевих) дегустаційних комісій, які мають бути незалежні від власників бізнесу.

Стратегічні цілі розвитку харчової промисловості передбачають вирішення великого кола питань, яке може розпочатися з розробки й ухвалення відповідних програм розвитку окремих підгалузей в напрямі розв'язання головного завдання — забезпечення населення доступним продовольством.

Висновки

Розвиток харчової промисловості потребує істотних перетворень в державній політиці, спрямованій на підвищення конкурентоспроможності галузевих підприємств, забезпечення населення якісними, доступними і безпечними продовольчими товарами. Головні

питання, що конче потребують вирішення, — підвищення прожиткового стандарту населення, запровадження продовольчого субсидування для окремих верств населення, перегляд чинних технічних регламентів та стандартів для харчової промисловості та ін.